

pomeni vrednoto posebne vrste« (Rožman 2012: 11), beremo v spremni publikaciji.

Prav zato je vabilo mesto k umetniškim upodobitvam. Lamut, Didek, Kobe, zlasti pa japonski kipar Koishiro Shirota, udeležencem kostanjeviške Forme vive, so imena, ki jih na tej razstavi beremo pod upodobitvami mesta in mestnih ambientov. Tu je zbrano vse, kar je bilo doslej storjeno za zgodovinsko, umetnostnozgodovinsko, urbanistično in arhitekturno osvetlitev

tega srednjeveškega mesteca na otoku reke Krke, mesteca, ki ga nekateri imenujejo kar slovenske Benetke.

Vir

ROŽMAN, Helena: *Kostanjevica na Krki: Obrazi arhitekturne dediščine: Galerija Božidar Jakca – Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, 20. 07.–23. 09. 2012* (katalog razstave). Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakca, 2012.

»CIGLARSTVO« NA MELINCIH

Projekt Ekomuzej Mura poteka na čezmejnem območju in vključuje svet ob reki Muri, in sicer v Sloveniji občine Beltinci, Lendava, Razkrižje, na Hrvaškem pa občine Sveti Martin na Muri, Mursko Središče in Podturen. Ekomuzej Mura ponuja biotsko, krajinsko in kulturno raznolikost rokodelskih znanj ter etnološko obarvanih prireditev. Vodilni partner projekta OP IPA Slovenija–Hrvaška 2007vfgfbcccccccc–2013 je Zavod za turizem in kulturo (ZTK) Beltinci (Horvat 2012: 1). V sklopu projekta je Pomurski muzej Murska Sobota sodeloval kot zunanji izvajalec oziroma strokovni sodelavec in je poskrbel za ohranitev in predstavitev *ciglarške* domače dejavnosti, po katerem so Melinci še danes znani.

Za izvajanje projekta smo ob prostoru, kjer vsako leto člani TD Brod Melinci (leto 2012 je 20. jubilejno leto) prikazujejo ročno izdelavo opeke, postavili *ciglarški zid*, na katerem si lahko naključni obiskovalec vse leto prebere nekaj o *ciglarški* dejavnosti na Melincih. V zid je zgrajena tudi vitrina, v kateri so nekatera orodja za izdelavo domače opeke. Zid je v svoji primarni funkciji nosilec za panoje in razstavne predmete. Ker pa se nahajamo v vasi, kjer je bilo *ciglarstvo* pomembna domača dejavnost, smo želeli poustvariti prav takšen občutek in smo namesto lesenih nosilcev sezidali zid iz domače, ročno narejene opeke. Vanj smo aplicirali tudi prezračevalne line s starih vaških gospodarskih objektov in okrasni venec iz opeke, ki na nekaterih stanovanjskih hišah zaključuje strešno kritino. V zid smo vgradili *železno* opeko, to je preveč žgano opeko za gradnjo vodnjakov. Zid stoji ob prostoru, na katerem v poletnih mesecih prikazujejo izdelovanje in žganje opeke, v zimskih, jesenskih in spomladanskih mesecih pa je prostor prazen. Tudi zato je na zidu situacijska slika, ki prikazuje prostor z orodji za ročno izdelavo opeke in si dejavnost lahko obiskovalec vizualno predstavlja tudi zunaj sezone *in situ*. V vasi smo popisali tudi vse iz domače opeke grajene hiše in objekte.

V okviru projekta je izšla tudi publikacija *Ciglarstvo na Melincih. Pa smo delali opeko!*, ki na kratko predstavi polindustrijsko izdelovanje opeke v Pomurju, glavni poudarek pa je na domačem izdelovanju opeke – *ciglarstvu* na Melincih. *Ciglarstvo* opisuje: priučitev znanja za izdelovanje opeke; pripravo terena; izdelovanje opeke; zlaganje in sušenje surove opeke; zlaganje v peč in žganje; zlaganje žgane opeke; izdelovanje opeke za la-

stne potrebe in prodajo; mojstre; *ciglarstvo* izrazoslovje; duhovno kulturo *ciglarjev*; vrsto opeke in način gradnje ter iz domače opeke grajene hiše.

V Prekmurju so se zaradi bogatih surovin razvile industrijske opekarne. Vzroka za njihovo majhno številčnost sta bila majhna gradbena dejavnost in dejstvo, da je kmečko prebivalstvo samo izdelovalo opeko. V Prlekiji je konec 19. stoletja začelo nastajati opekarstvo, ki je oskrbovalo kmečke in trške domove. Deloma je bila industrijska, deloma hišna, tj. domača dejavnost (za lastno rabo). Med obema vojnama je opekarstvo prešlo v polindustrijske in industrijske obrate. Opekarne so do petdesetih let 20. stoletja delale sezonsko (pozimi glinokop, poleti žganje opeke) in so poleti zaposlovale še ženske. V Pomurju je hkrati delovalo 12 opekar, ki so svoje izdelke prodajale tudi v domačem prostoru. Neindustrijsko izdelovanje opeke za lastne potrebe – *ciglarstvo* – je potekalo blizu objektov, ki so jih gradili. V Pomurju so doma izdelovali opeko tudi v času, ko so že delovale bližnje domače industrijske opekarne, saj sta bila nakup in prevoz tako izdelane opeke za večino prebivalstva na podeželju predraga. Tako je imela skoraj vsaka vas na desnem in levem bregu pomurskega prostora (domače) mojstre in delavce ter je za izdelovanje opeke uporabljala domača nahajališča glin. Prleke so izdelovanja opeke za lastne potrebe učili Italijani ali Prekmurci, ki so se tega prav tako naučili od Italijanov. Prve resnejše podatke o izdelovanju domače opeke za Pomurje zasledimo že ob koncu 19. stoletja, pred prvo svetovno vojno in med obema vojnama, dejavnost pa je bila močno razširjena po drugi svetovni vojni vse do šestdesetih let 20. stoletja. Pozneje je dejavnost začela upadati; glavni vzroki za to so bili boljša ekonomska moč posameznikov, gospodarski razvoj in večja dostopnost industrijsko izdelane opeke. Melinci so danes sinonim za *ciglarstvo*, in to tudi zaradi TD Brod, ki od leta 1992 skrbi za predstavljanje izdelovanja in žganja domače opeke. Za zdaj nimamo dovolj podatkov, da bi vedeli, kdaj se je ta dejavnost v vasi pojavila. Če sklepamo na podlagi zabeleženih hiš in gospodarskih poslopij, je najstarejša ohranjena hiša, zgrajena iz doma izdelane opeke, iz leta 1850. Za ohranitev *ciglarstva* je bilo na Melincih do sedemdesetih let 20. stoletja pomembnih več dejavnikov: v kraju so bili nahajališča primerne glin za opeko; potrebna delovna sila za medsebojno pomoč; domači mojstri, ki so opeko znali kvalitetno izdelati (v

* Jelka Pšajd, univ. dipl. soc. kult. in etnol. in kult. antropol., višja kustodinja, Pomurski muzej Murska Sobota. 9000 Murska Sobota, Trubarjev trg 4. E-naslov: jelka.psjaid@guest.arnes.si

Rekonstrukcija izdelave opeke na *ciglarškem* stolu (Ciglarški dnevi).
Foto: Arhiv ZTK Beltinci, Melinci, 21. 6. 2007

Ciglarški zid na Melincih.
Foto: Jelka Pšajd, Melinci, 11. 5. 2012

20. stoletju okrog 26 mojstrov); ne nazadnje je bila industrijska opeka predraga. Zadnja hiša, zidana iz domače žgane opeke, je iz leta 1973 (Pšajd 2012a: 21–46).

Večja nahajališča ilovice za izdelovanje opeke na Melincih so bila Gornje njive, Jačke, Škaličeve njive in Gospocko; manjša nahajališča so bila tudi na zasebnih posestvih. Družina, ki je naslednje leto izdelovala opeko, si je že jeseni pripravila drva za žganje opeke. Na njivi oziroma prostoru z ilovico so določili prostor za kopanje. Skopali so zemljo in jo premešali, da je čez zimo premrznila. Spomladi so na njivi blizu nakopane ilovice skopali studenec, ker so pri mešanju potrebovali veliko vode. *Plac* je bila njiva oziroma prostor za izdelovanje opeke, dolga tudi 30–40 m; zravnali so jo z branami in obdelali z motikami. Ko je bilo že tako toplo, da se je opeka na soncu sušila, so začeli delati. Delo se je začelo okrog treh zjutraj, trajalo je zvečer do teme. Na dan so štirje v *partiji* izdelali od 3.500 do 4.000 kosov. *Ciglar* je pri mizi *delal* opeko, *foringaš* pa je vozil ilovico v samokolnici. Pri kupu zemlje je bil *blatar*, ki je pripravljal zemljo. *Odnášarca* je nosila opeko in jo zlagala po tleh. Najprej se je surova opeka sušila na *placu* na soncu. Čez dva dni so jo obrnili na *kant* (navzgor); posušila se je v treh urah. Posušeno opeko so zlagali v *oslico* na *oslišče*, tako da se ni prevrnila. Sušila se je najmanj en mesec. *Óslico* so pokrili z rženimi snopi. Ob ugodnem vremenu je lahko en *ciglar* žgal tudi dvakrat. Najprej so preračunali v dolžino in širino, kako postaviti *oslico* – peč. Pri zlaganju vanjo je sodelovalo dvajset delavcev: eni so zlagali, drugi podajali, najspretnější je zlagal *jestije* (prostor pred kuriščem), drugi so prinašali opeko. Delavci so začeli delati okrog treh zjutraj in so delali do desetih, ker je bilo pozneje prevroče. Takrat so moški končali z zlaganjem in so zakurili peč. Za žganje so uporabljali mešana drva. Pri žganju je bilo treba zadelati vse odprtine: zgoraj na *oslici* in ob strani; ko so ognjeni jeziki prišli na vrhu ven, so zasipali z zemljo, da je peč zadrževala vročino in se je opeka prej zažgala. *Ciglar* je bil pri peči ves čas. Napravil si je *hütico* (manjšo uto), pokrito s slamo, in v njej spal; navadno

mu je pomagal še kak moški. Peč oziroma zažgana opeka se je ohlajala od štirinajst dni do enega meseca, nato so peč podrli in zažgano opeko zložila v *štose* (kupe). Za kupce so jo zlagali v *štose* po 200 kosov, tako da so jih lahko prešteli. Pri zlaganju so drug drugemu pomagali.

Pri žganju je nastajalo več vrst opeke. Na Melincih so bile hiše grajene iz različnega materiala. Hiše, zidane iz *blata* (ilovice), so bile *blatne iže*. Največ je bilo hiš, grajenih iz domače opeke. Hiša iz *surovega cigla* je bila cenejša; za nežgano opeko niso potrebovali drv za žganje, saj je bila opeka posušena samo na soncu. Med zidanimi hišami jih je bilo največ iz žgane opeke; malo so zmešali iz peska, pogašenega apna in vode. Od 244 domačij oziroma gospodinjstev je 111 grajenih iz domače opeke ali domače gline (Pšajd 2012a: 21–46).

Razstavo so pripravili Pomurski muzej Murska Sobota, TD Brod Melinci in Zavod za turizem in kulturo Beltinci. Pri nastajanju so sodelovali tudi upokojeni *ciglarji*, Sandi Črvek in Laura Kanyo kot oblikovalca publikacije in panojev ter Aleš Pšajd kot risar načina zlaganja opeke v peč oziroma *óslico*.

Ciglar Ignac Dugar je rekel: »Blatne iže niso bile zelo visoke, bile so pa najbolj tople. Tisti zidovi so se delali, ko so Slovenci prihajali v zgodovino. Sedaj so pa moderni časi, Slovenci pa odhajajo iz zgodovine – vedno manj nas je. Zidovi so moderni, tehnika vlada.«

Končujem s parafrazo: Melinci odhajajo iz zgodovine, ker je tam vedno manj zidov iz domače opeke, *ciglarji* in spomini pa umirajo. Projekt je nastal tudi zaradi tega.

Viri:

HORVAT, Elica: *Ekumuzej Mura*. V: *Ekumuzej Mura*. Beltinci: Občina Beltinci, 2012, 1.

PŠAJD, Jelka: *Opekarstvo in ciglarstvo: Izdelovanje opeke na Melincih*. Murska Sobota: Pomurski muzej Murska Sobota, 2012 (razstavnii panoji).

PŠAJD, Jelka: *Ciglarstvo na Melincih: Pa smo delali opeko!* Beltinci: Občina Beltinci, 2012a, 46.